

Prekretnica na Kalniku

(DOLAZAK I BORBE KALNIČKOG NARODNOOSLOBODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA NA KALNIKU 21. X — 21. XII 1942)

1. UVOD

Nakon herojskog i tragičnog kraja Prve kalničke narodnooslobodilačke partizanske čete krajem travnja 1942. godine, na Kalniku je nastao muk, praćen dubokom tugom za izgubljenim borcima malog (56 boraca) kalničkog odreda. (Opširnije o tome: Rade Milosavljević: »Borbeni put 1. Kalničke NOP čete«, PZ 81). Umjesto da preraste u snažniju jedinicu Narodnooslobodilačke vojske, četa partizana je poslije dvoipomjesečnih akcija bila uništena u borbama na život i smrt s odnosom snaga 1 : 48! Skoro pola godine na Kalniku su utihnule puške. Glavni štab NOPOH odlučuje da se Kalniku pruži pomoć. Najprije je izdata naredba (22. IX) za formiranje Kalničkog bataljona (Zbornik dokumenata NOR V/7, str. 207 — u daljem tekstu Zbornik) koji bi djelovao na području Ivanšćice, Kalnika i zapadnog dijela Bilogore. Bilo je predviđeno da u taj bataljon uđu Bilogorska četa 3. bataljona III operativne zone, vod moslavačkih partizana i jedna četa s Ivanšćice iz sastava Pokupsko-žumberačkog odreda. Prvu i drugu četvu trebali su prikupiti Joža Horvat i Ivan Šibl, a treću Izidor Štrok koji je bio određen za komandanta bataljona. Međutim, komplicirana ratna situacija nije dopustila realizaciju tog plana.

Kalnički narodnooslobodilački partizanski odred osnovan je 10. X 1942. godine u selu Bijela (u nekim se izvorima spominju Gornje Borke) kod Daruvara. U njegov sastav ušla su dva bataljona slavonskih dobrovoljaca i Banijska proleterska četa, te Žumberačka četa s partizanskim grupama Kalnika, koji su se Odredu priključili tek na Kalniku. Za osnivanje Odreda bile su napisane dvije naredbe od strane II i III operativne zone, a obje su odredile i komandanta: jedna Matu Jerkovića, a druga Izidora Štroka. Dijelovi Odreda krenuli su prema Kalniku iz dva smjera.

2. PRODOR NA KALNIK

a) Dolazak Slavonaca i Banijaca

Dva bataljona Kalničkoga narodnooslobodilačkog partizanskoga odreda postrojena su u Bijeloj 10. listopada 1942. godine. Borcima je održao govor komesar III operativne zone Karlo Mrazović-Gašpar. On je istakao važnost pro-

dora partizana na Kalnik i izrazio svoje uvjerenje da će plamen ustanka zahvatiti i taj dio naše zemlje. Odmah poslije toga, bataljoni su krenuli. Na čelu Odreda bili su komandant Mate Jerković i komesar Joža Horvat. Do prelaska na područje II operativne zone pratio ih je Zvonko Brkić-Dorat, a potom Dušan Čalić-Cule. Za komandanta 1. bataljona bio je postavljen Nikola Demonja, za komesara Vlado Mutak. Komandant 2. bataljona bio je Slobodan Ilić-Čiča (do rata bio učitelj u Vojakovačkom Osijeku), a komesar Ivan Šibl. U Štabu Odreda bili su još Martin Puštek kao obavještajni oficir, te Stjepan Kučić.

Marš prema Kalniku bio je dug i naporan. Dobro naoružani borci usput su izvodili manje akcije na neprijateljska seoska uporišta, žandarmerijske i željezničke stanice. Prešavši Papuk, Odred je stupio na tle bjelovarskog okruga. U Špišić Bukovici kod Virovitice 1. bataljon je izveo veoma uspješnu gerilsku akciju u kojoj je zarobljeno 40 domobrana (u noći 13/14. X). U Bačkovici je 15. X zarobljeno još 30 domobrana, od kojih je 20 prišlo partizanima, a u Ribničkoj je Odred narastao na još 23 borca! Kolona od 180 boraca iz Bijeleske brzo je narasla na blizu 250 ljudi. Iz Bilogore na Kalnik Odred je prešao kod Lepavine u noći 19/20. listopada. Prvi bataljon ušao je u Botinovac, a drugi u Mali Poganac. Tu ih je jedva dočekala grupa od 9 kalničkih partizana u kojoj su bili: Mileva Četušić-Šojka, Marijan Vitanović-Srdan, Branko Vitanović-Sokol, Miloš Vitanović-RIS, Slavko Vitanović-Mali (svi iz Vojakovačkog Osijeka), Nikola Janković iz Male Rijeke, Stevo Renac i Jovo Pariž iz Grabičana te Milovan Dević iz Branske.

b) Dolazak Žumberčana

Žumberačku četvu uputio je na Kalnik Štab II operativne zone. S komandirovom čete Šimom Hudekom i komesarom Ivom Robićem četrdesetak boraca te jedinice krenulo je iz Sošica 6. da bi prešli Savu 9. listopada. S njima je bio i Izidor Štrok, koji je postavljen za komandanta Kalničkoga narodnooslobodilačkog partizanskoga odreda. I marš Žumberčana bio je naporan, dug i opasan. Na putu je bilo niz peripetija. Među ostalim, zaplijenjen je jedan vlak, zapaljen i upućen bez mašinovođe u Vraždin. Žumberčani su na Kalnik stigli skoro istodobno s glavnom iz Bijeleske (oko 20. X), ali se zbog nastale situacije nisu mogli odmah

spojiti s Odredom, već su djelovali samostalno.

Dolaskom na Kalnik, partizani Kalničkog odreda pokazali su prava čuda od junaštva, izdržljivosti i snalažljivosti. Fanatizam s kojim su ulazili u okršaje i nepokolebljiva vjera u pobjedu nad mrskim neprijateljem osokolili su stanovnike Kalnika da im ukažu svu ljubav i pažnju. A što je najvažnije, sinovi Kalnika su dolazili u Odred skoro svakodnevno. Na Kalniku je počeo narodnooslobodilački ustanak, došlo je do prekretnice u korist borbe za slobodu.

3. REAGIRANJE NEPRIJATELJA

Obje kolone Kalničkog odreda bile su budno praćene od neprijatelja koji je prikupljao podatke radi poduzimanja svojih mjera. Ovdje ću izdvojiti po jedan izvještaj vlasti, vojske i policije. Ustaški logor Koprivnica izvijestio je opširno o pojavi partizana. Glavni ustaški stan tek 25. studenog (dokument u Muzeju grada Koprivnice). Među ostalim se navodi: »Od 19. do 24. listopada kretala se područjem ovog logora jedna grupa partizana u jačini od 500 ljudi... 19. X prešla Javorovcem, zaszjela u s. Plavšincac i Srdinac, gdje su ostali čitav dan. U noći 19./20. listopada prošli su u neposrednoj blizini Koprivnice na zapad i zaszjeli u s. Botinovac i M. Poganac, gdje su ostali u srijedu 20. i 21. X. ... Narod im je bio stalno u strahu, što se ponašanjem partizana pokazalo neopravdanim. Nikome, naime nisu učinili ništa na žao. Što više inscenirali su nešto iz čega se trebalo zaključiti kako su oni idealni borci i Hrvati. 21. X vođene su 'vojne operacije' 2 sata koturaške bojne Koprivnica i 60 domobrana iz Križevaca. Napadaj su partizani lagano odbili bez gubitaka na svojoj strani... Kad se procijeni uspjeh partizana, bilo vojni, bilo promičbeni, tada je taj silan... Po selima ostavljaju iza sebe nekoliko letaka s podpisom grupe glumaca zagrebačkog kazališta, među kojima je i Vjekoslav Afrić...« (Afrić je iz Zagreba otišao u partizane, ali nije bio na Kalniku, prim. a.) »Nemoćne su pri tome sve naše promičbene zidne novine s prikazima kako partizani pucaju u seljaka dok ore, kad je njih seljak vidio svojim očima, da su drukčiji...«

U izvještaju osnutka 369. i 379. pješačke pukovnije Križevci od 26. X 1942. o borbama između Kalničkoga narodnooslobodilačkog partizanskoga odreda i ustaško-domobranskih jedinica (Zbornik V/8, str. 516) Ministarstvu domobranstva navodi se među ostalim: »Na dan 19. listopada 1942. g. javljeno je od oružničke postaje G. Rijeka da se jedna grupa partizana od 46 ljudi i 1 žene prebacuju južno od s. G. Rijeka preko ceste i nastupa prema Kalniku«. (Ovdje je riječ o Zumberčanima, prim. a.) »Nešto kasnije dobijen je izvještaj od oružničke postaje Sv. Petar Orehovec, da se je ova grupa zaustavila u s. Obrežu pod

Kalnikom i da se tamo odmaraju nastanjena poseoskim kućama. Po dobijenim ovakvim podacima odmah su upućena iz Križevaca dva sata — jedan legionara i 1 Ukrajinaca« (riječ je o pripadnicima njemačke 1. kozacke konjičke divizije, prim. a.) »da se napadnu partizani u s. Obrežu, ali su se isti morali vratiti, jer su se partizani već bili povukli u kalnička brda i nije im bilo traga.

20. listopada 1942. g. javljeno je od oružničke postaje Sokolovac da se jedna grupa od oko 300 partizana prebacuje od Bilogorja preko Mućne Reke te cestom nastupa ka selu Mali Poganac« (To su bili Slavonci i Banijci, prim. a.) »Ova partizanska grupa od 300 ljudi bila je sva naoružana. Sastojala se od mladića srednjoškolaca (većim dijelom). Imala je uniforme slične ustaškoj sa francuskim kapama i crvenom zvijezdom na rukavu. U borbi se pokazali vrlo žilavi, ali nisu pravili nikakve štete i bili su potpuno mirni. Imali su troja kola natovarena nepoznatim tvorivom...«

I žandarmerija je po svojoj nadležnosti pratila situaciju. U izvještaju 1. oružničke pukovnije Sisak Vrhovnom oružničkom zapovjedništvu 26. X 1942 (Zbornik V/8, str. 508) javlja se da je »18. X o. g. oko 50 naoružanih odmetnika« (Zumberčani, prim. a.) »došlo u s. Drašković (10 km jugozapadno od G. Rijeka), kotar N. Marof i tražili hranu. Nakon kraćeg zadržavanja otišli su u pravcu Gornje Rijeka...«

Sva tri izvještaja rječito govore da je za područje Kalnika pojava partizana predstavljala događaj od izuzetne važnosti. Mora se priznati da su izvještaji dosta realno prikazali pravo stanje stvari.

4. BORBA U APATOVCU 22. X I ODLAZAK NA BILOGORU

Cilj boraca Kalničkoga narodnooslobodilačkog partizanskoga odreda bio je izbijanje pod sam vrh Kalnika. Jer, tko drži Vranilac — ima i kontrolu nad većim dijelom Kalnika. Na tom putu partizanima se ispriječio Apatovac. Neprijatelj je iz Varaždina u Apatovac poslao jednu konjičku satniju (četu) bez konja sa zadatkom da rano izjutra 22. X s leđa napadnu partizane u njihovim bazama Botinovac i Mali Poganac. Borci Kalničkog odreda iznenadili su domobrane. Pred školskom zgradom, u kojoj su domobrani odmarali, partizanska patrola je u okršaju sa stražarima bila brža i efikasnija. Dok su se bunovni domobrani latili oružja — sve je bilo gotovo. Domobrani su imali 4 poginula, dva ranjena i oko 30 zarobljenih. Među njima komandirporučnik Antun Novaković i nekoliko nižih starješina. Zapovjednik Novaković je (prema zapisima jednog kalničkog partizana) završio školu u Stockerau. U džepu je nosio fotografiju Adolfa Hitlera. Bio je strijeljan. Ostali domobrani su bili svučeni i pušteni. Partizani su ih pitali hoće li se boriti za slobodu, ali oni nisu htjeli.

U toj kratkotrajnoj borbi u Apatovcu bila su ranjena i dva partizana. Slučajno je ranjen i komandant I. bataljona koji je nakon toga otišao u Slavoniju, a na njegovo mjesto je postavljen Stojan Komljenović-Čoka. Tako je s Kalnika uklonjeno još jedno domobransko uporište od blizu 70 vojnika. Neprijatelj se kasnije teško odlučivao da izvan gradova stacionira svoje snage. Radije se držao Varaždina, Koprivnice, Križevaca...

Nakon uspješno izvedene akcije u Apatovcu borci Kalničkog odreda vratili su se u svoje baze. Tu su bili napadnuti od snaga iz Varaždina, Koprivnice i Križevaca. Topovi su iz pravca Sokolovca utrošili dosta municije gađajući partizanske položaje, ali Odred od toga nije imao nikakve štete. Sa nekoliko ranjenika i više od stotinu zarobljenika, Odred se preko Lepavine vratio na Bilogoru, gdje je do 24. X odmarao. Prvi pohod na Kalnik bio je više nego uspješan. Iz Bijeleske je pošlo 180 boraca, a sada je taj broj bio već skoro udvostručen. A svaki borac je uz to nosio po dvije puške! Počelo je, dakle, dosta dobro na Kalniku.

5. DRUGI DOLAZAK ODREDA NA KALNIK 1. XI. I BORBE S »CRNOM LEGIJOM«

Još uvijek nekompletan Kalnički odred (Žumberčani nisu uspjeli uhvatiti vezu) vraća se na Kalnik 1. XI prešavši prugu Koprivnica-Križevci kod Carevdara. Odredu se tom prilikom priključila i Paula Martinčić-Seka iz Križevaca, koja je bila postavljena za referencu saniteta.

Uveče 2. XI borci su prošli kroz Glogovnicu na putu za Vojakovački Osijek. Stigavši u Vojakovački Osijek partizani su pohvatili 12 ustaša, od kojih su 6 zbog dokazanih zlodjela strijeljali. Istoga dana zarobljeno je 9 šumskih radnika iz Križevaca, koji su pušteni. Oni su (prema izvještaju Župne redarstvene oblasti Bjelovar od 5. XI 1942. Vojnoistorijski institut — dalje VII — Beograd) izjavili da partizana ima oko 2.000, da su se smjestili po kućama u Vojakovačkom Osijeku po 10—15, postavili zasjede oko sela, te da su s njima postupali dobro.

U noći 4/5. XI iz Carevdara je vraćen jedan vlak na željezničku stanicu Križevci. U lokomotivi nije bilo nikoga. Partizani su, naime, izvršili napad na željezničku stanicu Lepavina i zapalili je, a potom su ušli i u Carevdar. (Izvještaj stožera I pješ. divizije od 5. XI 1942 Zbornik, V/9, str. 403).

Poletni i agilni borci Kalničkog odreda izvodili su akciju za akcijom zadavajući neprijatelju sve jače udarce. Iz garnizona oko Kalnika tražena su pojačanja, komandanti uporišta strahovali su od napada na gradove. Na potez Glavnog štaba NOPOH da se Kalniku uputi pomoć, Pavelić je odgovorio tako što je na Kalnik uputio svoju najubojitiju jedinicu — zloglasnu »Crnu legiju«, koja je do tada rato-

vala u Bosni. Po uzoru na Matiju Korvina, koji je u XV stoljeću imao elitnu »Crnu legiju«, Pavelić je osnovao vlastitu. Bilo je to nekoliko hiljada izabranih divljaka, vjerski i nacionalistički najzadrtijih primitivaca zalude-nih od popova, a kasnije korumpiranih pljačkom i pokoljima. U crnoj odjeći, s križićima oko vrata, pijani od ruma i rakije, uz divlju riku ostavljali su stravičan dojam. Dio tih crno-košuljaša bili su emigranti koje su ustaše zavrbovali za ovaj zločinački i krvoločni posao. Komandant legionara bio je najprije čuveni koljač Jure Francetić, ustaški pukovnik. (Krajem 1942. krenuo je avionom u svoje selo da proslavi Božić. Avion se srušio, a seljaci su ga premlatili na mrtvo). Njegov zamjenik i nasljednik je Rafael Boban, također ustaški pukovnik. Upućeni su da smire Kalnik. Partizanima neće biti lako.

6. BITKE U LUDBREŠKOM IVANCU I KALNIKU

Napad na partizane Kalničkog odreda započeo je 8. studenoga. Borci su bili smješteni u Ludbreškom Ivancu (I bataljon) i u Vojakovačkom Osijeku (Štab odreda i II bataljon). Rano izjutra ubačena je u Ivanec grupa ustaša i smještena u jednu kuću u kojoj su nakon prisilnog iseljavanja domaćina useljeni kolonisti. Partizani su navratili u tu kuću, ali ih je dočekala snažna vatra iz automatskog oružja. Ujedno, to je bio i znak za legionare da krenu u juriš. Na čelu I bataljona tada je bio već osvjedočeni kalnički junak Stojan Komljenović-Čoka. On se brzo snašao i razvio bataljon za borbu. Nekoliko puta je uzimao jedini mitraljez bataljona, trčao s njim i sijao rafale mijenjajući položaje kako bi ustaše pomislili da partizani imaju više takvih mitraljeza. Partizani su hrabro odbili prvi napad ustaša. Kada je legionarima pristiglo pojačanje iz pravca Duge Rijeke, partizani su se našli u obruču. Donijeta je odluka da se u selu održe do večeri, a da se onda povuku. Partizanska taktika nije tražila da se neko mjesto drži pod svaku cijenu. Višesatna uporna borba završila je povoljno po partizane. Ustaše su imali velike gubitke. Poginula su tri partizana. Među njima bio je i omladinac Ljudevit Majer iz Križevaca. Bila mu je to tek prva borba.

Prvi bataljon se uspješno probio iz obruča i došao u Vojakovački Osijek gdje se spojio s II bataljonom. Zavijorila je crvena proleterska zastava i odjeknula omiljena partizanska pjesma »Mi ne damo zemlje naše, da je gaze fašisti«. »Strašni« legionari pretrpjeli su težak udarac. Krenuli su za Odredom prema selu Kalnik, gdje je — pod samim vrhom planine — narednog dana došlo je do još žešće borbe.

Partizani su zaposjeli ruševine Staroga graga, planinarski dom i gole litice Vranioca, dakle sve dominantne točke Kalnik-planine. Prema Kamešnici upućena su osiguranja. Tek oko podne 9. studenoga ustaše su navalili naj-

prije na selo Kalnik. Pošto su nekoliko puta odbijeni, ustašama je ipak pošlo za rukom da uđu u selo. Tu su počinili jedan od svojih tipičnih zločina: spalili su nekoliko kuća i strijeljali učitelja i učiteljicu (bračni par) Vladu i Milicu Mihaljević, Stjepana Katanu, Vlabru Odorana, Andriju Filipašića i jednog partizana. Uslijedio je ustaški juriš na vrh Kalnika. Nadirali su kao osice. Premda košeni partizanskim rafalima, nisu se zaustavljali. Na one koji su padali nisu se niti osvrtni. Nekoliko puta su vraćani na polazne položaje, a onda opet polazili u napad. Borba je trajala sve do večeri. Partizani su održali svoje položaje. Među njima isticala se hrabrošću prva partizanka Kalnika Mileva Cetušić-Šojka, prijateljni član KPJ iz Vojakovačkog Osijeka, čiji je suprug Dragan Cetušić nastradao već na početku rata u koprivničkom logoru »Danica«.

U sumrak je odlučeno da se Odred povuče u pravcu Ivanščice. No, odstupnica je bila blokirana. U Kalničkom Ljublju došlo je do još jedne veoma teške borbe između Odreda i ustaša. Tu su partizani preživljavali svoje najteže trenutke. Kod Drenovca je bilo i dosta žrtava, a borci su ostali bez komore i bez pisaceg materijala. Pa ipak, i iz te situacije partizani su se izvukli. Na Ljublju je došlo do spajanja Odreda sa Žumberčanima, i 10. XI je formiran III bataljon, za čijeg je komandanta postavljen Stevo Došen, ali, i pored toga Kalnik je privremeno napušten. Bila je to odluka u skladu s direktivom više komande da se »bježi naprijed« ako dođe do prinudnog povlačenja. Zato su dijelovi Odreda i krenuli prema Zagrebu i Varaždinu, a ne kao što je to do tada bio običaj — prema Slavoniji, gdje je bilo mnogo lakše ratovati.

7. JEDAN OD NAJAKTIVNIJIH ODREDA U ZEMLJI

Francetić je požurio s izvještajem da su partizani likvidirani na Kalniku i da »više ne predstavljaju opasnost za ovo područje« (Telegram Francetića, od 10. XI 1942, VII Bgd, dok. 15/1-10/8). On priznaje da je u tim borbama imao 10 mrtvih (7 ustaša i 3 domobrana) i 11 ranjenih, ali je taj broj barem nekoliko puta veći. Navodi da je kod Ivanca poginulo 14, kod Apatovca 3 a kod Kalnika 27 partizana, što je pak preuveličano. Takav je izvještaj bio potreban Francetiću, jer mu se nije ostajalo na Kalniku. Crna legija se povukla i na Kalniku je došlo do kraćeg zatišja. Čim je Francetić otišao, akcije su nastavljene najprije oko Kalnika, a zatim opet i na Kalniku. Evo nekih:

— 12/13. XI u Sokolovcu je razorena željeznička pruga i izvršen napad na žandarmerijsku i željezničku stanicu, poštu i općinu. Uništen je teretni vlak pun hrane, a osoblju stanice održan je govor. (Tom prilikom zbog izdajničke djelatnosti strijeljan je Milovan Dević);

— 14. XI kod Donjare otvorena je vatra na dva vlaka;

— 15. XI kod Carevdara 80 boraca Odreda zapalili su stražaru. U Vojakovcu iz pošte uzeli su 50.850 kuna i radio-aparat, a u Donjari su vratili teretni vlak u Koprivnicu, dok su željezničku stanicu Carevdar zapalili. Usred bijela dana došli su i u Majurec, na domak Križevaca;

— 18. XI između Pitomače i Vukosavljevice napali su teretni vlak i zarobili 80 domobrana, vagon brašna i vagon svinja;

— 19. XI razoružali su straže u Hrženici i Strugi na mađarskoj granici;

— 21. XI između Lepavine i Carevdara zarobljen je vlak sa 48 vagona;

— 22. XI kod Carevdara je srušen vlak-lokomotiva i 22 vagona koji su izgorjeli;

— 23. XI partizani su »posjetili« Rasinju i Čukovec;

— 24. XI uništen još jedan vlak između Koprivnice i Križevaca;

— 25. XI partizani su u Malom Bukovcu;

— 27. XI u Orehovcu je razoružana žandarmerijska stanica, zarobljeno i svučeno 7 oružnika, zapaljena općinska arhiva i zaplijenjena veća količina vojne opreme i materijala.

Tako je Kalnički narodnooslobodilački partizanski odred postao jedan od najaktivnijih partizanskih odreda u čitavoj zemlji, što je priznato i s najviših mjesta u to vrijeme. Ovdje nisu navedene sve akcije Kalničkog odreda opisane u raznim kronologijama. Neprijatelj je o svim tim akcijama imao detaljne izvještaje i pripremao novu ofanzivu. Odred je sve više jačao, da bi krajem studenog narastao na 400 već prekaljenih i dobro naoružanih boraca. Borci su pristizali sa svih strana, a oni s Kalnika smatrani su najboljima. Među njima bili su i Antun Blažić-Šimun, Slavko Mrkoci i Nikola Severović (svi kasnije proglašeni narodnim herojima). U Odred je 21. XI došao sedamnaestogodišnji Milan Bodinovac iz Velikih Grabičana i postao borac II bataljona, u 2. četi komandira Dušana Kreće — najmlađi i najmanji, kako je zapisao u svojim sjećanjima. Krajem mjeseca stigle su u Odred i sestre Draga, Dora i Ivanka Nabergoj, mlade Slovenke koje su Njemci zajedno s roditeljima pretjerali iz rodnog kraja i doselili u Orehovec.

Jakim ustaško-domobranskim snagama iz Križevaca, Koprivnice, Ludbrega, Varažinskih Toplica, Varaždina i Novog Marofa, neprijatelj je započeo novu ofanzivu na Kalnički odred 29. studenoga. Bataljoni Odreda nalazili su se u to vrijeme u Vojakovačkom Osijeku, Ludbreškom Ivancu i Dugoj Rijeci. O stanju u Odredu pred ovaj napad rječito govori pismo Štaba (potpisao ga je Vlado Mutak-Mrki) Štabu III operativne zone od 23. XI u kojem se, među ostalim kaže:

»... Mi smo se spojili sa Žumberačkom četom i sada imamo 3 bataljona. Akcije vršimo

svakodneвно i to po 2—3 na dan čime smo prisilili neprijatelja da se povuče u defanzivu. Akcije vršimo čak i na mađarskoj granici. Već duže vremena nismo imali veće borbe jer neprijatelj za sada nema snage za nas. Ali nadamo se da će je prikupiti i započeti temeljitu ofanzivu protiv nas, ali toga se mi ne bojimo. Prošli smo teške trenutke ali kriza je prebrođena i led smo probili. Nismo neprijatelju dozvolili da nas otjera u šume nego smo živjeli po selima i borili se u njima...» (Zbornik V/9, str. 294—296).

Neprijatelj je napad pripremao dugo i pažljivo. Zapovjedništvo nad jedinicama bilo je povjereno pukovniku Boroti, koji je namjeravao uništiti partizane u okruženju — slično uništenju 1. kalničke čete. Međutim, partizani su na vrijeme dobili informacije o pripremljenom napadu. Štab je donio odluku da se udar izbjegne, a bataljoni upute u tri različita smjera. Prvi bataljon krenuo je prema Hrvatskom Zagorju, II prema Bilogori, a III prema Sljemenu. Štab je krenuo s prvim bataljonom. Pokret je izvršen u zoru 29. XI i svi su bataljoni na vrijeme izbjegli neprijateljski udar. Usput su borci svih bataljona izvršili niz akcija. Neprijatelj je udario u prazno — bio je nadmudren i izigran. Došlo je samo do manjih okršaja s partizanima.

Narednih desetak dana bataljoni Kalničkog odreda izveli su niz akcija po Zagorju, oko Sljemena i na Bilogori, no ovdje govorimo isključivo o događajima na Kalniku, s posebnim osvrtom na područje Koprivnice i Križevaca. Desetak dana kasnije baze na Kalniku ponovo su primile svoje borce za slobodu.

8. TREĆI DOLAZAK NA KALNIK 10. XII

Kalnički narodnooslobodilački partizanski odred vratio se još jednom — po treći put — na Kalnik u kompletnom sastavu i još ojačan novim borcima. U izvještaju UNS-e 12. XII 1942 (VII Bgd, 46-1/12-34) opisuju se detalji povratka i borbe u Apatovcu, gdje je zarobljen oružnički satnik Čauš sa 50 žandara, a župna redarstvena oblast u Varaždinu jednim je svojim dopisom od 14. XII 1942. dostavila svom zapovjedništvu ovaj izvještaj: »Kotarski predstojnik iz Ludbrega javlja da partizani u Dugoj Rijeci šalju svoje ophodnje, ima ih toliko koliko ih do danas nije nikada bilo...«

Valja ovdje kazati nešto više o zapovjedniku koprivničkih oružnika satniku Čaušu, koji je ujedno bio i ustaški satnik. Prema narodnooslobodilačkom pokretu Čauš se odnosio s velikom mržnjom i poduzimao je sve što je mogao kako bi uništio partizane. Slao je na stotine izvještaja o njihovom kretanju i predlagao mjere. Borcima Kalničkog odreda sve to nije bilo tada poznato i oni su ga pustili.

Kalnički odred je nastavio svoj život na Kalniku. Nije vršio neke velike i spektakularne

akcije, nije ulazio u otvorene bitke — vodio je tipičan partizanski rat. Vršio je brze, iznenadne, pretežno noćne pokrete i neprijatelj ga nije mogao uhvatiti »niti za rep niti za glavu«. Za domobranske posade i oružnike Odred je bio prava napast. Nikada im nije davao mira. Siloviti i vješti noćni napadi na neprijateljske posade nisu bili baš bezazleni. Neprijatelj je zbunjivala smjelost i drskost partizanskih boraca. Najčešći izlaz za njega bila je — predaja! Odred nikada nije mirovao. Izdržljivost boraca bila je doista vrijedna divljenja, a junaštvo poput mitskih divova. Na čelu jedinica bili su osobito hrabri borci, čiji se podvizi na Kalniku pamte.

Pored već spomenutih, navedimo ovdje i imena Milana Joke, Dušana Čorkovića, Jovice Mandića, Nikole Kličkovića, Ivica Frasa ... U Odredu je vladala visoka i svjesna disciplina. Svojim vrlinama borci su vrlo brzo pridobili narodne mase, koje su znale što je to partizanska čast. Među ljudima nisu činili nikakve razlike s obzirom na vjeru, naciju ili zvanje, ali su prema neprijatelju bili nepomirljivi. U početku je u Odredu bio pretežan broj Srba. Sada je situacija obratna: Hrvati čine većinu. Odred se učvrstio na Kalniku prigrljen od naroda i više nikakva sila nije bila u stanju izbaciti ga s tog terena. Ustanak je na Kalniku započeo i u doslovnom smislu riječi — Kalnik se krajem 1942. opredijelio za narodnooslobodilačku borbu. Kalnički odred bio je garancija da će ta borba završiti pobjedom i konačnim oslobođenjem zemlje. Narod više nije vjerovao naivnoj neprijateljskoj propagandi da su partizani uništeni itd. Davao je za svoje borce sve što je imao. Ono što je najvažnije — slao je svoju djecu u Narodnooslobodilačku vojsku. Iz Kalničkog odreda krajem godine otišli su dva bataljona za formiranje 16. i 17. brigade, čime je na najbolji način vraćen dug Slavoniji. Borci su i dalje pristizali, pa su kasnije s Kalnika u brigade otišla još dva bataljona i jedna četa. Kalnik je postao partizanski Kalnik, Kozara sjeverozapadne Hrvatske. Dolazak boraca Kalničkog odreda predstavljao je prekretnicu na Kalniku. Kao što smo vidjeli, neprijatelj je pod svaku cijenu nastojao spriječiti taj dolazak, pokušao ih je protjerati, no — to mu nije moglo poći za rukom, bez obzira na brojčanu i tehničku nadmoć. Odluka GŠ NOPOH da se Kalniku pomogne bila je dalekosežna. Banijci, Slavonci i Žumberčani natopili su svojom krvlju vječno zeleni i buntovni Kalnik, ali su im se Kalničani dostojno odužili boreći se u mnogim jedinicama širom zemlje.

9. OSNOVNI PODACI O BORCIMA KALNIČKOG NOP ODREDA IZ 1942. GODINE

(U ovdje opisanom periodu kroz Kalnički NOP odred prošlo je nekoliko stotina boraca, čiji spisak nikada i niko nije sastavio. Ovdje

su obuhvaćena imena boraca koji se spominju u literaturi i dostupnim dokumentima. U popisu su i imena komandanata i komesara Odreda iz prve polovine 1943., jer se može pretpostaviti da je većina od njih bila u Odredu i 1942. godine. Moguće su i greške, no one ne bi smjele umanjiti rezultat ovog pokušaja da se konačno na jednom mjestu objave imena svih boraca koji su donijeli prekretnicu na Kalniku.)

ALBINI Zeljko, Bišкупci, Slavenska Požeга 1922. — slavonski dobrovoljac.
 ARBUTINA Petar, Gorička, Dvor 1916. — Kalnik 1942. Banijska proleterska četa (u daljem tekstu BPC).
 AUGUSTOVIĆ Josip-Dugi, borac iz 1. Kalničke NOP čete.
 BEGOVIĆ Stevo, Begovići, Petrinja 1923. — BPC. General JNA.
 BENJAREK Miloš, v. d. komesar bataljona sredinom 1943.
 BERTOVČAK Andrija, komandant bataljona sredinom 1943.
 BLAZIĆ Antun-Simun, Globočec, Ludbreg 28. V 1916. — Markuševac, Varaždin 20. IX 1943. Borac iz 1. Kalničke NOP čete. Informativni oficir Odreda. Narodni heroj.
 BOBIĆ Lazo, Retkovci, Okučani 1921. — slavonski dobrovoljac.
 BOBINAC Ivan, Gornji Rajić, Nova Gradiška 29. IX 1908. — Komandant Kalničkog vojnog područja 1943.
 BODINOVAC Milan, Veliki Grablčani, Koprivnica 27. VIII 1925. — Borac u Odredu od 21. XI 1942. Živi u Koprivnici.
 BOSANAC Đuka, v. d. komandanta bataljona 1943.
 BRUJIĆ Petar-Tesla, Gredani 15. VI 1920. — slavonski dobrovoljac.
 BUNČIĆ Stanko, Veliki Sušnjak, Petrinja 1920. BPC.
 BUNJEVAC Matija-Moco, Budimpešta 1911. — slavonski dobrovoljac.
 BUTKOVIĆ Mijo, Odra, Sisak 1920. — Žumberak 1944. BPC.
 CAFUK Boris, Zagreb 1923. — slavonski dobrovoljac.
 CETUŠIĆ Mileva-Šojka, Vojakovački Osijek, Križevci 16. XII 1907. — Križevci 27. IV 1972. Prvoborac iz Kalničke NOP čete.
 CINGULIN Drago, Zagreb 1915. — slavonski dobrovoljac.
 CRNKOVIĆ Ljubomir, borac iz Žumberačke čete.
 CRNOBRNJA Miloš, Donja Pastuša 1921. — BPC. General JNA.
 ČAVIĆ Stevo, slavonski dobrovoljac ?
 ČIZMIĆ Milan, Lovča, Kostajnica 1920. — BPC. Poginuo.
 ČUČKOVIĆ Stevo, komandant Kalničkog vojnog područja i Odreda.
 ČORKOVIĆ Dušan, Bačuga, Glina 2. II 1921. — Beograd 21. V 1980. BPC. General JNA. Narodni heroj.
 DRK Lino, Ivanićgrad 1922. — slavonski dobrovoljac. Poginuo.
 DEMONJA Nikola, Vlahović, Glina 6. XII 1919. — Slavenska Požeга 6. IX 1944. Komandir BPC, komandant bataljona. Narodni heroj.
 DOŠEN Stevo, Dodoši, Petrinja 13. III 1919. — Podravski Kloštar 21. XII 1944. BPC, komandant bataljona. Narodni heroj.
 DRAGAŠ Lazo, Donja Minoga, Petrinja 1912. — BPC.
 DREZGA Petar, Majske Poljane, Glina 1923. — Žumberak 1944? BPC.
 ĐURIĆ Milan-Veljača, Dvor 1920. — BPC. Poginuo.
 FABIJAN Franjo, Paljevine, Đakovo 1919. — BPC.
 FISTRIC Josip-Pepo, Zagreb 1916. — slavonski dobrovoljac. Poginuo.
 FRAS Ivan-Jovica, liječnik u Odredu.
 FRAS Ruža, bolničarka.
 GATALICA . . . BPC. Poginuo 1942.
 GNJATOVIĆ Dušan, Buzeta, Glina 1920. — BPC.
 GORIČEK Filip, borac iz Žumberačke čete. Poginuo.
 GRADIŠA Ivan-Zec, iz Žumberačke čete. Poginuo.
 GRIVA Dušan, Bijele Vode, Glina 1920. — ? 1943. BPC.
 GUNJEVIĆ Božo-Kubura, Dragovići, Pakrac 1921. — BPC.
 HARAMBASIĆ Čedo, Mičijevci, Keiževci 21. II 1920. — Rasinja, Koprivnica II/1945. Bio komandir čete.
 HORVAT Joža-Hong, Kotoriba 10. III 1915. — Komesar Odreda. Živi u Zagrebu.
 HUDEK Šime, komandir Žumberačke čete.
 ILIĆ Slobodan-Čiča, Banja Luka 1910. — komandant bataljona i informativni oficir Odreda. Prije rata učitelj u Vojakovačkom Osijeku.
 IVANIĆ Nikola, Dodoši, Petrinja 1918. — BPC.
 JERKOVIĆ Mate, Novo Selo, Petrinja 19. II 1915. — Beograd 17. VI 1980. Prvi komandant Odreda. Admiral JRM. Narodni heroj.
 JOKA Milan, Gage, Dvor na Uni 18. II 1922. — BPC. Komandant bataljona 1943. General JNA. Narodni heroj.
 JURJEVIĆ Vlado, Koprivnica 1921. — BPC.
 KARASMAN Ivan, borac Žumberačke čete, zamj, komesara bataljona 1943.
 KINDER Vinko, Drenčec, Zagreb 1914. — BPC.
 KLICKOVIĆ Miljkan, borac Žumberačke čete, poginuo.
 KLICKOVIĆ Nikola, Trepča, Vrginmost 15. VI 1913. — Borac Žumberačke čete. Pukovnik JNA. (Ranjen kod Vojakovačkog Kloštra).
 KLIPA Vaso, borac Žumberačke čete.

- KNEŽEVIC Martin-Bradica, ? 1908. — Križevci poč. I 1943.
- KOBAL Vlado, komandant Odreda 1943.
- KOMARICA Zvonko, komesar bataljona 1943.
- KOMLJENOVIC Stojan-Coka, Veliki Gradac, Glina 1920. — Virovitica 12. II 1943. BPC. Komandant bataljona. Narodni heroj.
- KORAC Miloš, Vojniki 1912. — borac Žumberačke čete.
- KOSTELAC Tomo, Donja Poljica, Otočac 1916. — BPC. Komesar bataljona. Živi u Ženumu. Pukovnik JNA.
- KRECA Dušan, Mali Gradac, Glina 1918. — ? oko 1970. Pukovnik JNA.
- KRNJAJIĆ Boško, Dodoši, Petrinja 1920. — BPC. Poginuo.
- KUČIĆ Stjepan, Martijanec, Varaždin 28. IV 1915. Komandant Odreda 1943. General JNA. Živi u Zagrebu.
- KUFRIĆ Jure, borac Žumberačke čete.
- KUPRESANIN Branko, Pasikovci, Slavonska Požega 1919. — Bosna ?, slavonski dobrovoljac.
- LACAN Stevo, Sisak 24. XI 1920. — Sisak 25. VII 1980. BPC. Komesar bataljona.
- LADIŠIĆ Nikola, Ličko Lesce 1916. — Karlovac 4. IV 1975. Borac Žumberačke čete, Komesar Kalničkog vojnog područja 1 Odreda.
- LIVADÁ Pajo, borac Žumberačke čete.
- MACAKANJA Dušan, Sašava, Glina 1916. — BPC.
- MAJER Ljudevit-Bakar, Križevci 29. VI 1923. — Ludbreški Ivanec Ludbreg 8. XI 1942.
- MANDIĆ Jovica, Tušilović, Slunj 1919. — borac Žumberačke čete, komandant Odreda 1943.
- MANOJLOVIĆ Miloš-Mima, Srpska Kapela, Vrbovec 6. IX 1917. — Prvoborac iz 1. Kalničke NOP čete. General JNA. Živi u Beogradu.
- MARETIĆ Ignac, borac Žumberačke čete.
- MARETIĆ Ivan, borac Žumberačke čete.
- MARKOVIĆ Rafael-Rafo, Čučak, Delnice 13. IV 1915. — BPC.
- MARTIĆ Miloš, Buzeta, Glina 1922. — Voćin I 1943. BPC.
- MARTINČIĆ Paula-Seka, Križevci 25. VI 1920. — Referent saniteta u Odredu 1942. Sekretar KK KPH Križevci i Bjelovar 1943. Živi u Križevcima.
- MELEŠ Ivica-Traktor, Smiljan, Gospić 1920. — BPC. Poginuo.
- MILANOVIĆ Vlado-Had, slavonski dobrovoljac. Poginuo.
- MILIĆ Ivica, Zagreb 1924. — slavonski dobrovoljac.
- MILOSAVLJEVIĆ Đuro-Ubiva, Benkovac, Okučani 1916. — slavonski dobrovoljac.
- MINIĆ Dušan, zamjenik komandanta bataljona 1943.
- MIOČINOVIĆ Pavle, Miočinovići, Petrinja 1913. — Bilogora ? BPC.
- MIOČINOVIĆ Stevo, zamjenik komandanta bataljona 1943.
- MIOČINOVIĆ Bade, Miočinovići, Petrinja 1908. — Crna Gora ? BPC.
- MRAKOVIĆ Nikola-Učo, Vlahović, Glina 1920. — BPC.
- MRKOCI Slavko, Poznanovac, Zabok 22. X 1922. — Varaždinske Toplice, Novi Marof 21. IX 1943. Narodni heroj.
- MUHEK, Andrija, Marija Bistrica 14. X 1917. — Zagreb 2. VIII 1979. Komesar Odreda 1943. Pukovnik JNA.
- MUTAK Vlado-Mrki, Zagreb 19. IV 1914. — Zagreb 26. II 1974. BPC. Komesar Odreda. General JNA.
- NABERGOJ Draga, borac Odreda od 28. XI 1942.
- NABERGOJ-Lončarić Dora, borac Odreda od 28. XI 1942.
- NABERGOJ-Merkoci Ivanka, borac Odreda od 28. XI 1942.
- NEVAJDA Mirko, Vlahović, Glina 1920. — BPC.
- OSTOJIĆ Franjo, slavonski dobrovoljac.
- OSTOJIĆ Đorđe-Pajić, Kukunjeca 1921. — slavonski dobrovoljac.
- OSTOJIĆ Đuro, slavonski dobrovoljac.
- OSTOJIĆ Ivan, slavonski dobrovoljac.
- OSTOVIĆ Mato-Majstor, Ličko Lesce, Otočac 16. I. 1915. — Komandant Odreda 1943. Živi u Varaždinu.
- OSTROLUCAN... komesar čete.
- PANJKOVIĆ Miloš, Javornik, Dvor 1920. — BPC.
- PANJKOVIĆ Svetozar, Javornik, Dvor 1921. — BPC.
- PECAVER Stef, komesar bataljona 1943.
- PETROVIĆ Branko, borac Žumberačke čete, poginuo.
- Pezelj Đuka-Nagari, slavonski dobrovoljac.
- PAVLOVIĆ Luka-Milun, slavonski dobrovoljac.
- POPOVIĆ Dušan, Svinjica, Kostajnica 1923. — Ludbreg ? BPC.
- POPOVIĆ Miloš, borac Žumberačke čete, poginuo.
- PREGELJ Ivan, Petrinja 1922. — slavonski dobrovoljac.
- PRŠA Josip, Obrež, Zagreb 1922. — Kalnik 5. IX 1943. BPC. Komesar bataljona i sekretar KK KPH Novi Marof. Narodni heroj. (U s. Kalnik podignut mu spomenik.)
- PUAČ Svetozar-Kobac, Kruševo, Slavonska Požega 1922. — slavonski dobrovoljac.
- PUŠTEK Martin, prvi obavještajni oficir Odreda. Poginuo.
- RAKINIĆ Jovo, zamjenik komesara bataljona 1943.
- RENAC Stevo, Veliki Grabičani, Koprivnica oko 1920. — Slavonija 1943. ? U Odredu od 20. X 1942.
- RIBARIĆ Stjepan-Stevo, Orliškovo, Ozalj 1922. — BPC.
- ROBIĆ Ivo, Tešanj, Banja Luka 13. IX 1918. — Zagreb 17. XII 1979. Komesar Žumberačke čete, komesar bataljona. Pukovnik JNA.
- SANTO Gabrijel-Kum, Varaždin 1919. — Zagreb 13. VIII 1975. Komesar Odreda 1943.
- SAVIĆ Adam, Core, Dvor 1921. — Kalnik 1942. BPC.
- STOJAKOVIĆ Milan, Pasikovci, Slavonska Požega 1917. — slavonski dobrovoljac.
- SEVEROVIĆ Nikola, Belanovo Selo, Koprivnica 5. X 1911. — Ludbreški Ivanec 25. VII 1943. Komandant bataljona 1943. Narodni heroj. (Podignut mu spomenik na Kalniku.)
- SMOLČIĆ Tomo, Lipice, Brinje 1919. BPC. Poginuo.
- SRNEC Đuro, zamjenik komesara bataljona 1943.
- SUŽNJEVIĆ Nikola, Donji Erastovac 1912. — BPC.
- SVRABIĆ Milan, Radinja Luka, Kostajnica 1923. BPC.
- SVRABIĆ Milovan, Jošavica, Petrinja 1941. — BPC.
- SELENDIĆ Stjepan, borac Žumberačke čete.
- SIBL Ivan, Virovitica 28. X 1917. — komesar bataljona. General JNA. Narodni heroj.
- SKRINJAR Luka, Josevica, Glina 1917. — BPC.
- SPIRANEC Josip-Pintar, Bedekovčina, Zabok 18. IV 1917. — komesar bataljona 1943.
- ŠTOK Izidor, Podgora, Krapina 24. IV 1911. — Španjolski borac. Komandant Odreda 1942. Pukovnik JNA. Narodni heroj. Živi u Zagrebu.
- SUPICA Petar, borac Žumberačke čete.
- TISMA Miloš, Javornja, Dvor 1923. — Kalnik 21. X 1942. BPC.
- TOJAGIĆ Milan, Duboki Dol, Gračac 1942. Poginuo. BPC.
- TRUSČAK Ivan, Orehovec, Križevci 12. IV 1915. — slav. dobrovoljac.
- TRZUN Josip, borac Žumberačke čete.
- TURKOVIĆ Ivan, zamjenik komandanta bataljona 1943.
- VARGA Dragutin, zamjenik komesara bataljona 1943.
- VELJACA Ilija, Moštanica, Petrinja 1918. — BPC.
- VITANOVIĆ Branko-Sokol, Vojakovački Osijek, Križevci 19. XII 1914. — Prvoborac Kalnika. Komandant Kalničkog vojnog područja 1943. Živi u Koprivnici.
- VITANOVIĆ Marijan-Srdan, Vojakovački Osijek, Križevci 1910. — Voćin 7. I 1943. Prvoborac Kalnika. Komandir voda 1942.
- VITANOVIĆ Miloš-Ris, Vojakovački Osijek, Križevci 6. IX 1922. — Prvoborac Kalnika. Živi u Križevcima.
- VITANOVIĆ Slavko-Mali, Vojakovački Osijek, Križevci 1919. — Banija 14. VIII 1943. Prvoborac Kalnika.
- VINGER Dragan, v. d. komesar bataljona 1943.
- VRBANIC Đuro, Petrinja 1917. — slavonski dobrovoljac.
- VUČIĆ Mladen, Vojakovački Osijek, Križevci 1920. — ? 1943.
- VUČINIĆ Dušan, Staro Selo, Sisak 1917. — BPC.
- VUKADINOVIĆ Đuro-Vuk, Gradac, Našice 1902. — slavonski dobrovoljac.
- ZARIĆ Vlado, komandant bataljona 1943.
- ZOBENICA Dane, zamjenik komandanta bataljona 1943.
- ZRINČAK Franjo, Stuporje, Krapina 1914. — slavonski dobrovoljac. Poginuo.